

Кузнєцова Г.О.,кандидат економічних наук, докторант,
Міжнародний університет бізнесу і права
<https://orcid.org/0000-0002-8048-6631>**Kuznyetsova Galina,**Candidate of Economic Sciences, Doctoral Candidate,
International University of Business and Law

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ВІДНОВЛЮВАНИХ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ

Кузнєцова Г.О. Стратегія формування конкурентного середовища на регіональному ринку відновлюваних енергоресурсів. У статті досліджено теоретичні аспекти стратегії формування конкурентного середовища на регіональному ринку відновлюваних енергоресурсів в Україні. Обґрунтовано сучасне уявлення складних взаємозв'язків різних елементів життєдіяльності, що визначають сталий розвиток, фундаментальною основою якого є енергія. Проведено теоретичний аналіз літератури, що стосується проблем дослідження регіональних ринків енергоресурсів, який показав не тільки значимість і високий рівень актуальності цих проблем для нормальної життєдіяльності всіх верств, груп та вікових спільнот населення, але й тісні зв'язки місцевих і глобальних аспектів енергозабезпечення. Обґрунтовано, що визначальним елементом регіональної енергетичної політики є інвестиційна складова. Відзначено необхідність акцентування особливих вимог до регіонального управління сучасними ринками енергетичних ресурсів, що не забезпечується сучасними концепціями механізму функціонування господарюючих суб'єктів внаслідок ігнорування ними інтеграційних тенденцій саморозвитку предмету дослідження. Запропоновано трьохелементну концепцію індустріального розвитку регіону. Визначено ключові критерії структурно-інвестиційної політики на мезорівні. Класифіковано об'єкти регіональної енергетичної політики. Обґрунтовано вимоги, що пред'являються до регіональної енергетичної політики та основні напрями забезпечення її реалізації. Досліджено аналогічні вимоги, що пред'являються до державної політики енергетики. Для досягнення основних цілей і реалізації пріоритетів регіональної енергетичної політики визначено функції регіональних органів управління енергетичним господарством. Розроблено завдання регіональної енергетичної політики в рамках взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій та індивідуальних підприємців у сфері енергетики. Визначено основні цілі, на які наразі мають бути спрямовані регіональні аспекти енергетичної політики України.

Ключові слова: регіональний ринок енергоресурсів, регіональна енергетична політика, інвестиційна складова, регіональна економіка, сталий розвиток, відновлювана енергетика, паливно-енергетичний комплекс, структурно-інвестиційна політика, енергетичний комплекс.

Кузнєцова Г.А. Стратегия формирования конкурентной среды на региональном рынке возобновляемых энергоресурсов. В статье исследованы теоретические аспекты регулирования регионального рынка энергоресурсов. Обосновано современное представление сложных взаимосвязей различных элементов жизнедеятельности, определяющие устойчивое развитие, фундаментальной основой которого является энергия. Проведен теоретический анализ литературы, касающейся проблем исследования региональных рынков энергоресурсов, который показал не только значимость и высокий уровень актуальности этих проблем для нормальной жизнедеятельности всех слоев, групп и возрастных общностей населения, но и тесные связи местных и глобальных аспектов энергообеспечения. Обосновано, что определяющим элементом региональной энергетической политики является инвестиционная составляющая. Отмечена необходимость акцентирования особых требований к региональному управлению современными рынками энергетических ресурсов, что не обеспечивается современными концепциями механизма функционирования хозяйствующих субъектов вследствие игнорирования ими интеграционных тенденций саморазвития предмета исследования. Предложена трехэлементная концепция индустриального развития региона. Определены ключевые критерии структурно-инвестиционной политики на мезоуровне. Классифицированы объекты региональной энергетической политики. Обоснованы требования, предъявляемые к региональной энергетической политике и основные направления ее реализации. Исследованы аналогичные требования, предъявляемые к государственной политике энергетики. Для достижения основных целей и реализации приоритетов региональной энергетической политики определены функции региональных органов управления энергетическим хозяйством. Разработаны задачи региональной энергетической политики в рамках взаимодействия органов исполнительной власти, органов местного самоуправления, предприятий, организаций и индивидуальных

предпринимателей в сфере энергетики. Определены основные цели, на которые должны быть направлены региональные аспекты энергетической политики Украины.

Ключевые слова: региональный рынок энергоресурсов, региональная энергетическая политика, инвестиционная составляющая, региональная экономика, устойчивое развитие, возобновляемая энергетика, топливно-энергетический комплекс, структурно-инвестиционная политика, энергетический комплекс.

Kuznyetsova Galyna. Strategy of formation of the competitive environment at the regional level renewable energy market. The development of the regional energy market as a subsystem of the regional economy in modern conditions requires new approaches and technologies to manage their development, based on knowledge, the latest achievements of the economy and world experience. This necessitates the search for new effective tools for regulating the development of the regional energy market; contribute to the identification of existing in each region of competitive advantages that reflect the specifics of the regional potential. The development of the regional market is largely determined by the quality of management at the local level, depends on the ability of management personnel to effectively use available resources and solve existing problems. Thus, the development of theoretical and methodical bases of strategic management developing a regional energy market-based energy policy is an urgent problem both in theoretical and practical aspects, designed to provide productive use of the existing energy potential of the region, to contribute to the realization of the opportunities offered by the external environment. All of the above and caused the relevance of this study. The article deals with the theoretical aspects of regulation of the regional energy market. The modern representation of complex interrelations of various elements of life activity defining sustainable development which fundamental basis is energy is proved. The theoretical analysis of the literature concerning the problems of research of regional energy markets, which showed not only the importance and high level of relevance of these problems for the normal life of all layers, groups and age communities of the population, but also the close relationship of local and global aspects of energy. It is proved that the defining element of the regional energy policy is the investment component. The necessity of accentuation of special requirements to regional management of modern markets of energy resources that is not provided by modern concepts of the mechanism of functioning of economic entities owing to ignoring by them of integration tendencies of self-development of a subject of research is noted. A three-element concept of industrial development of the region is proposed. The key criteria of structural and investment policy at the meso-level are defined. The objects of regional energy policy are classified. The requirements for the regional energy policy and the main directions of its implementation are substantiated. Similar requirements to the state energy policy are investigated. To achieve the main goals and priorities of the regional energy policy, the functions of regional energy management bodies are defined. The tasks of regional energy policy in the framework of interaction of Executive authorities, local governments, enterprises, organizations and individual entrepreneurs in the field of energy have been developed. The main goals for which the regional aspects of Ukraine's energy policy should be directed are defined.

Key words: regional energy market, regional energy policy, investment component, regional economy, sustainable development, renewable energy, fuel and energy complex, structural and investment policy, energy complex.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасних теоретико-практичних аспектів стратегічного управління розвитком регіонального ринку енергоресурсів на основі вдосконалення енергетичної політики на мезорівні.

Результати дослідження: Сучасна парадоксальність ситуації в нашій країні полягає в тому, що взятий стратегічний курс на демонтаж командно-адміністративної системи управління шляхом практично некерованого розчленування громадського народногосподарського комплексу досі здійснюється без належних теоретичних і методологічних розробок ряду питань, що стосуються особливостей переходу до ринкових методів господарювання в умовах надто монополізованої економіки. Відсутність форм, методів та ступеня впливу взаємозв'язку монополізму та конкуренції на створення нового економічного середовища в українських умовах послужило причиною формування в нашій країні господарського механізму, що не відповідає основним вимогам сучасної ринкової економіки.

Прагнення підприємств до збільшення прибутків практично завжди означає необхідність посилення ринкової влади на ринку. Однак у практичній діяльності

підприємства найчастіше говорять не про необхідність посилення ринкової влади, а про отримання переваг над конкурентами. Наявність у підприємства більшої або меншої ринкової влади в порівнянні з конкурентами, по суті, означає наявність у нього переваг в чому-небудь над даними конкурентами. З цією метою підприємства розробляють конкурентну стратегію. Під конкурентною стратегією, в загальному сенсі, розуміється стратегія завоювання і утримання переваг над конкурентами будь-де [2]. На практиці кожне підприємство дотримується своєї оригінальної конкурентної стратегії, можна сказати, скільки підприємств – стільки стратегій. Але все розмаїття конкурентних стратегій можна звести до трьох основних видів [6]:

1. Стратегія ринкової ніші, заснована на вузькій спеціалізації фірми, на роботі з одним сегментом ринку. Дана стратегія відповідає використанню концентрованого типу маркетингу;

2. Стратегія диференціації, заснована на пропозиції кожному ринковому сегменту свого особливого товару. Дана стратегія відповідає використанню товарно-диференційованого типу маркетингу;

3. Стратегія, заснована на лідерстві на низьких витратах і, як наслідок, на низьких цінах. Дана

стратегія відповідає використанню товарно-недиференційованого типу маркетингу.

Також окремо виділяють стратегію лідерства в інноваціях і стратегію гнучкості.

Розвиток конкуренції на регіональному ринку відновлюваних енергетичних ресурсів необхідно здійснювати, з одного боку, в рамках державної цінової, податкової, митної політики, вдосконалення нормативно-правової бази, інституційних перетворень, з іншого боку, – в рамках регіональної організаційної політики демонополізації [4].

На регіональному рівні напрями розвитку конкуренції на ринку енергоресурсів відновлюваної енергетики повинні будуватися на принципах ієрархічності (створення умов для розвитку конкуренції на регіональному рівні); перманентності (безперервності забезпечення енергетичними відновлюваними ресурсами); адаптивності (здатності перебудовуватися на всіх рівнях при зміні зовнішніх і внутрішніх умов).

Основою розробки ключових напрямів мають бути стратегічні плани розвитку держави (для ринку відновлюваних енергоресурсів – Енергетична стратегія України до 2030 р.) і регіону (наприклад, енергетична стратегія певного регіону на певний період) [2].

У якості основних стратегічних напрямів енергетичної політики відновлюваної енергетики на регіональному ринку енергоресурсів для створення конкурентного середовища формування і розвитку ринку, необхідних економічних умов розвитку його суб'єктів, забезпечення матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між ними на внутрішньо-регіональному, міжрегіональному і міждержавному рівнях, а також формування умов створення паливно-ресурсної бази для розвитку економіки пропонується:

- полегшення постачальникам доступу на регіональний ринок енергетичних ресурсів відновлюваної енергетики та поглиблення міжрегіональної інтеграції за рахунок розвитку інфраструктури;
- електронна торгівля відновлюваними енергетичними ресурсами;
- створення ринку ф'ючерсних контрактів на відновлювані енергетичні ресурси;
- створення інформаційної системи регіонального попиту на енергетичні ресурси;
- довгострокове прогнозування попиту на енергетичні ресурси відновлюваної енергетики з урахуванням тенденцій розвитку регіону.

При цьому в основу повинні бути покладені наступні підходи:

- створення організаційних передумов для розвитку конкуренції;
- відмова від прямого втручання у формування ринкових відносин;
- забезпечення рівності організаційно-економічних умов діяльності суб'єктів ринку енергетичних ресурсів відновлюваної енергетики різних організаційно-правових форм і форм власності;
- визнання необхідності централізації певного комплексу організаційно-економічних функцій.

З урахуванням зазначених передумов і факторів пропонується модель підвищення рівня конкуренції на регіональному ринку енергоресурсів, яка представлена на рис. 1. Її розробка здійснювалася з урахуванням зазначених особливостей і проблем формування

регіонального попиту та пропозиції. Основою виступає створення державного центру з розвитку конкуренції та консалтингу на ринку відновлюваних енергетичних ресурсів території. У функції даного центру повинні входити:

- створення, функціонування та розвиток єдиного інформаційного поля про попит і пропозицію на ринку відновлюваних енергетичних ресурсів;
- проведення конкурсів на закупівлю енергетичних ресурсів для бюджетних потреб;
- розвиток інфраструктури ринку за рахунок створення електронних торговельних майданчиків та сприяння у здійсненні зв'язків між постачальниками, споживачами і інфраструктурними інститутами; консалтингові послуги в сфері доставки відновлюваних енергетичних ресурсів;
- створення системи оптового ринку енергетичних ресурсів відновлюваної енергетики на основі системи електронних угод;
- створення ринку ф'ючерсних угод на ринку відновлюваних енергетичних ресурсів.

Розглядаючи удосконалення організаційно-економічних засад формування регіонального ринку енергетичних ресурсів, необхідно розглянути стійкість регіональної системи до можливих наслідків економічних циклів і, зокрема, зниження в перспективі пропозиції на регіональних ринках енергетичних ресурсів.

Якщо для підприємства, що працює в нормальному конкурентному середовищі, переваги виходу на електронний майданчик очевидні (закупівлі через неї приносять в середньому економію у 20%), то у монополіста завжди є спокуса не обтяжувати себе зниженням витрат, а постаратися включити їх в тарифи на свої послуги. З подібною практикою намагаються боротися «зверху»: приміром, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України має намір давати добро на підвищення тарифів лише за умови, що монополіст переведе максимально можливе число своїх закупівель на конкурсну основу [3].

Створення електронних майданчиків буде ефективним і тим, що почався процес реформування енергетичного комплексу регіонів і утворення самостійних енергетичних підприємств.

У систем електронних закупівель для державних потреб і для підприємств енергетики чимало спільного, але є й безліч специфічних відмінностей. Далеко не всі продукти і послуги доцільно здобувати на конкурсній основі, але всі такі процедури необхідно жорстко регламентувати.

Закупівлі можуть здійснюватися у єдиного постачальника або на конкурентній основі (останні діляться на конкурсні та позаконкурсні), але всі вони повинні задовольняти прийнятним регламентам.

Якщо подивитися на проблему довіри з більш загальних позицій, то мову тут потрібно вести про ризики і способи управління ними. Наприклад, директор електростанції часто схильний вибирати певного постачальника, спираючись не на те, що той пропонує більш вигідні ціни, а керуючись досвідом попередньої роботи з ним: нехай це буде дорожче, але надійніше. Вартість основних фондів ремонтних підприємств дуже невелика, а це означає, що у разі зриву важливого замовлення, навіть забравши все майно недбайливого виконавця, енергопідприємство

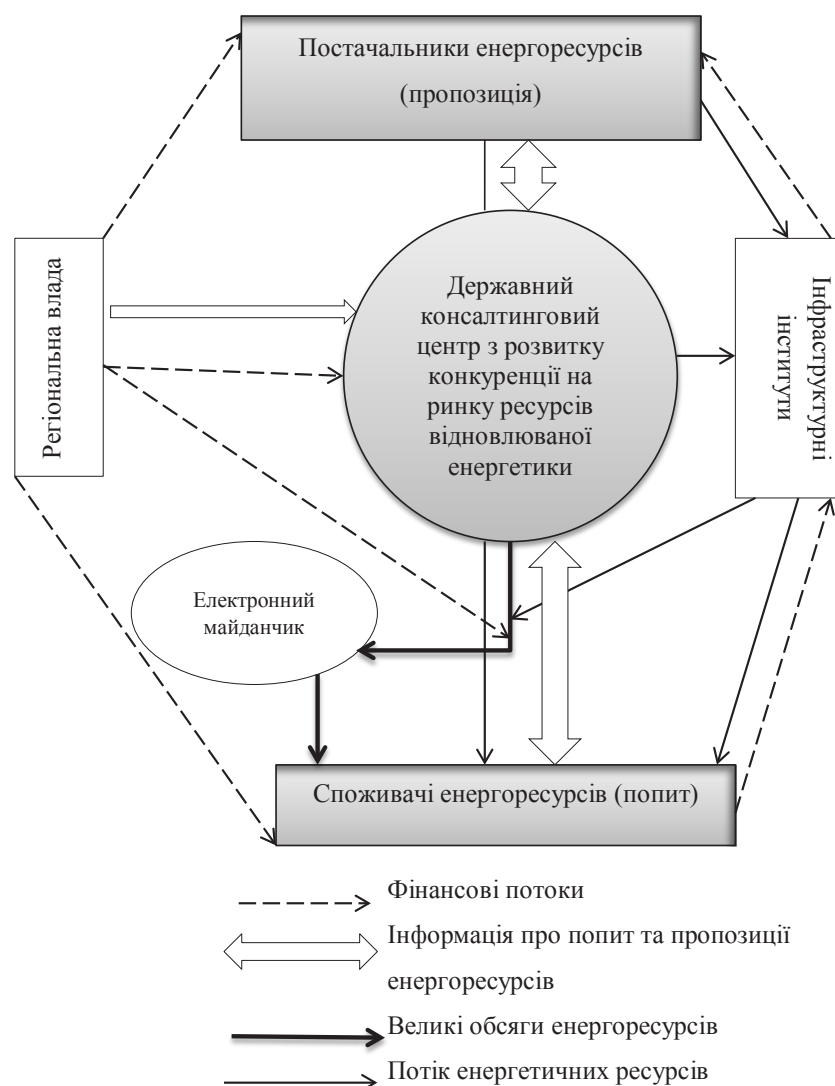

Рис. 1. Модель підвищення рівня конкуренції на регіональному ринку енергетичних ресурсів відновлюваної енергетики

Джерело: розроблено автором

не покриє своїх втрат [5]. Така практика здатна докорінно підірвати саму ідею електронного торгового майданчика. На нашу думку, найраціональнішим виходом з положення могло б стати страхування подібних ризиків.

У зв'язку із вищевикладеним, пропонується Державний консалтинговий центр з розвитку конкуренції на ринку енергоресурсів повинен виконувати чотири основні функції:

- інформаційну;
- аналітичну;
- маркетингову;
- торгіву.

Його учасники завжди будуть в курсі нових розробок в області оновлення і розвитку основних фондів відновлюваної енергетики, затверджених програм ремонту і технічного переозброєння енергетичних підприємств та змін в нормативно-технічних документах.

Клієнти консалтингового центру повинні отримувати всю статистичну інформацію про проведені на

майданчику угоди, накопичену в архіві. Завдяки цьому вони можуть скласти уявлення про сформовані ціни і тенденції їх зміни. Електронний майданчик – зручне місце для оголошення про свої потреби або пропоновані вироби і послуги. І, нарешті, тут підтримуються різні види торговельних операцій – від простого продажу за фіксованою ціною до аукціонів і конкурсів.

Тут свої послуги можуть запропонувати заводівиробники енергетичного обладнання, запасних частин та інших матеріально-технічних ресурсів, організації, що займаються монтажем та ремонтом обладнання, будівель і споруд, будівництвом і науково-проектними розробками.

Зниження витрат на саму процедуру проведення торгів сприяє істотному зростанню числа учасників і дозволяє перевести на конкурсну основу навіть незначні за обсягом операції [1].

З урахуванням цього розроблена схема непрямого державного регулювання пропозиції на регіональному ринку енергетичних ресурсів відновлюваної енергетики, представлена на рис. 2.

Рис. 2. Схема можливого державного регулювання на регіональному ринку енергоресурсів відновлюваної енергетики

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Із застосуванням інструменту товарно-матеріальних запасів (створюючи державні запаси основних видів енергетичних ресурсів) можливо здійснювати регулювання пропозиції за рахунок скидання на ринок того чи іншого енергетичного ресурсу, тим самим, підвищуючи енергетичну безпеку регіону і, беручи участь у формуванні цін на енергетичні ресурси, знижувати рівень монополізації.

Конкурентне середовище на ринку енергоресурсів буде формуватися на основі системного підходу, що виключає негативні наслідки як регіонів, так і для національної економіки в цілому, в тому числі шляхом стимулювання створення та розвитку незалежних виробників електроенергії та вдосконалення умов недискримінаційного доступу їх до систем електропостачання при ефективному антимонопольному регулюванні.

Але при цьому необхідно збереження формування регіональних паливно-енергетичних ринків під контролем держави, зокрема:

- ринкових механізмів, що забезпечують пріоритетне завантаження ефективних електростанцій,

з метою зниження цінового навантаження електроенергетики на споживачів енергії;

- пріоритетних умов роботи незалежних виробників енергії на оптових, регіональних і локальних ринках.

Ми вважаємо, що для розвитку конкурентного середовища належить також розробити і запровадити єдині для всіх учасників ринку правил ціноутворення і багатоставкові тарифи для споживачів з диференціацією за режимами споживання і на цій основі зменшити перехресне субсидування різних категорій споживачів.

Висновки: Для формування конкурентного середовища регіональні органи влади повинні передбачати створення правил і механізмів державного контролю дерегульованих регіональних ринків енергоресурсів, маючи на увазі:

- удосконалити способи антимонопольного контролю регіональних ринків енергоресурсів з тим, щоб у міру реструктуризації природних монополій ефективно застосовувати його для недопущення недобросовісного формування ринкових цін суб'єктами, які займають домінуюче становище на регіональних енергетичних ринках;

- розробити нормативну базу та правила діяльності майбутніх учасників конкурентних регіональних ринків енергоресурсів, включаючи вимоги, що пред'являються до цих учасників;

- забезпечити ефективний контроль за діяльністю технологічного і комерційного операторів регіональних ринків енергоресурсів, а також за комерційною діяльністю перекупників і постачальників енергетичних ресурсів;

- розробити і ввести в дію правила роботи регіональних оптових ринків відновлюваної електроенергії, що регламентують взаємодію учасників торгівлі на них;

- створити систему збору та обробки інформації по кон'юктурі регіональних ринків енергоресурсів відновлюваної енергетики.

Список використаних джерел:

1. Майсснер Ф., Укердт Ф. Розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні: потенціал, перешкоди і рекомендації щодо економічної політики. BE Berlin Economics GmbH. 2010. 235 с.
2. Prokip A. Rozwój energetyki odnawialnej jako determinanta podwyższenia konkurencyjności podmiotów gospodarczych i bezpieczeństwa energetycznego w regionie. Katowice: WSZMiJO. 2013. 590 p.
3. Шишкіна І.О. Альтернативні джерела енергії світового ринку: сучасний стан та перспективи. *Економіка промисловості*. 2018. № 103–109. С. 103–109.
4. Fouquet D. European renewable energy policy at crossroads – focus on electricity support mechanisms. *Energy Policy*. 2018. V. 36. P. 4079–4092.
5. Potapenko V. Green Energetics Grows in Ukraine. *Green Economics: The Greening of Energy Policies*. Reding, The Green Economics Institute. 2012. P. 310–316.
6. Schaeffer G. A new market-based incentive scheme for renewable energy: Introduction and analysis. Energy research Centre of the Netherlands (ECN). 2010. 196 p.

References:

1. Meissner F., Ukerdt F. development of renewable energy sources in Ukraine: potential, barriers and recommendations for economic policy. BE Berlin Economics GmbH. 2010. 235 p.
2. Prokip A. Rozwój energetyki odnawialnej jako determinanta podwyższenia konkurencyjności podmiotów gospodarczych i bezpieczeństwa energetycznego w regionie. Katowice: WSZMiJO. 2013. 590 p.
3. Shishkina I. A. Alternative energy sources of the world market: current state and prospects. *Industrial economics*. 2018. No. 103–109. P. 103–109.
4. Fouquet D. European renewable energy policy at crossroads – focus on electricity support mechanisms. *Energy Policy*. 2018. V. 36. P. 4079–4092.
5. Potapenko V. Green Energetics Grows in Ukraine. *Green Economics: The Greening of Energy Policies*. Reding, The Green Economics Institute. 2012. P. 310–316.
6. Schaeffer G. A new market-based incentive scheme for renewable energy: Introduction and analysis. Energy research Centre of the Netherlands (ECN). 2010. 196 p.